

ΤΟ ΒΗΜΑ

Βιβλία + ιδέες

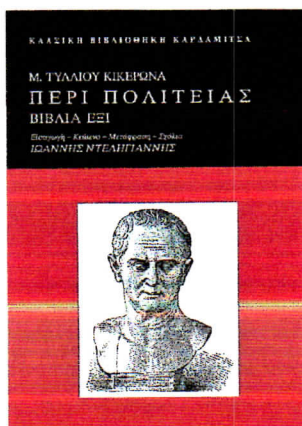

Οι πολιτικές ιδέες του Κικέρωνα στα ελληνικά

Η πρώτη πλήρης ελληνική έκδοση της Πολιτείας εικονογραφεί τις εσωτερικές ασυμμετρίες που καθόρισαν την παράδοση των κλασικών σπουδών στη νεότερη Ελλάδα

Κιτρομπίδης Πασχάλης Μ.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 15/11/2015, 05:45 | ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ: 15/11/2015, 05:45

Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος

Περί Πολιτείας βιβλία έξι

Μετάφραση - Επιμέλεια Ιωάννης Ντελιγιάννης,

Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 2015, Αθήνα,

σελ. 576, τιμή 35 ευρώ

Η πρώτη πλήρης ελληνική έκδοση της *Πολιτείας* του Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνα συνιστά αναμφίλεκτα σημαντικό γεγονός για την παιδεία της χώρας και συγχρόνως εικονογραφεί τις εσωτερικές ασυμμετρίες που καθόρισαν την παράδοση των κλασικών σπουδών στη νεότερη Ελλάδα. Βεβαίως πρέπει να υπομνήσουμε ότι πολύ σύντομα μετά την αρχική έκδοση από

παλίμψηστο κώδικα της Αποστολικής Βιβλιοθήκης του Βατικανού από τον Angelo Mai το 1822, το κείμενο γνώρισε το 1839 την πρώτη και μόνη, αν και ελλιπή, ελληνική του εκδοχή σε μετάφραση του Βιάρου Καποδίστρια, αδελφού του κυβερνήτη. Εκτοτε όμως το κείμενο ξεχάστηκε και αγνοήθηκε εκτός από το τελικό έκτο βιβλίο, το «Ενύπνιον Σκιπίωνος», το οποίο όσοι μάθαμε κάποτε λατινικά ίσως να θυμόμαστε από τα σχολικά βιβλία. Κατά τα άλλα, το πολιτικό σύγγραμμα του Κικέρωνα αγνοείται στην παιδεία μας.

Αν αναλογιστεί κανείς τη σημασία του συνολικού έργου του Κικέρωνα στη διαχρονία της ευρωπαϊκής παιδείας θα εκτιμήσει αναλόγως τη σημασία της απουσίας αυτής από την πνευματική παράδοση του ελληνικού κράτους, του οποίου η ιδεολογία θεμελιώθηκε στην έξαρση της κλασικής παρακαταθήκης της Ελλάδος και στην επίμονη διεκδίκηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας της χώρας. Και όμως ο Κικέρων, ιδίως οι πολιτικές του ιδέες, των οποίων η σημασία υπήρξε όντως προσδιοριστική στην ανέλιξη του ευρωπαϊκού πολιτικού στοχασμού, υπήρξε κατ' ουσίαν απών από την πολιτική παιδεία του σύγχρονου ελληνισμού. Αν εξαιρέσει κανείς μερικά πανεπιστημιακά συγγράμματα παλαιότερα, τη μετάφραση των ρητορικών λόγων του Κικέρωνα από τον Κωνσταντίνο Τσάτσο και την επιστημονική συνεισφορά του σπουδαίου έλληνα λατινιστή του 20ού αιώνα, του καθηγητή Κωνσταντίνου Γρολλίου, η ενασχόληση με τον Κικέρωνα παρέμεινε μάλλον σποραδική στον ορίζοντα του πνευματικού ελληνισμού. Η απουσία

αυτή εικονογραφεί χαρακτηριστικά τις ασυνέχειες, τις αδυναμίες, τις εκκωφαντικές σιωπές που συνθέτουν την πολιτική σκέψη στην Ελλάδα του 20ού αιώνα.

Θα άξιζε λοιπόν με την ευκαιρία της ελληνικής έκδοσης του *Περί Πολιτείας* διαλόγου του Κικέρωνα να επιχειρηθεί μια αναδρομή στις πολιτικές του ιδέες και τη σημασία τους για τη διαμόρφωση της πολιτικής παράδοσης του ευρωπαϊκού κόσμου. Ας αρχίσουμε υπενθυμίζοντας τα αυτονόητα. Παρά τις ελληνικές της ρίζες, Ευρώπη και ευρωπαϊκός πολιτισμός σημαίνει κυρίως το λατινικό πνευματικό υπόστρωμα επί του οποίου οικοδομήθηκε ο πολιτισμός της Δύσεως και διά του οποίου διοχετεύθηκε η παρακαταθήκη του πνευματικού ελληνισμού προς τον νεότερο πολιτισμό. Σε αυτό το λατινικό πνευματικό υπόστρωμα, γλωσσικό και ιδεολογικό, της Ευρώπης η εμβληματικότερη μορφή είναι εκείνη του Κικέρωνα. Πρόκειται για την πνευματική προσωπικότητα του προχριστιανικού κόσμου προς την οποία στρέφονται και με την οποία κατ' εξοχήν συνδιαλέγονται οι μεγάλοι πατέρες της λατινικής χριστιανοσύνης, ο Αμβρόσιος, ο Αυγουστίνος, ο Ιερώνυμος, ο Λακτάντιος, οι πατέρες δηλαδή εκείνοι που διαμόρφωσαν πνευματικά τον Δυτικό Μεσαίωνα. Και με τον Κικέρωνα συνδιαλέγεται η ευρωπαϊκή Αναγέννηση για να ανακτήσει τα πρότυπα του λατινικού λόγου και ύφους στο οποίο εκφράστηκε ο αρχαίος ουμανισμός και να τα αναγάγει σε μήτρες της νεωτερικότητας.

Αυτού του στοχαστή τις πολιτικές ιδέες μας δίδει την ευκαιρία να γνωρίσουμε η πρώτη πλήρης ελληνική έκδοση της *Πολιτείας* του με την οποία μεταφέρει στη Ρώμη, προσαρμόζοντάς τα στις δικές της πολιτικές ανάγκες, τα πλατωνικά πολιτειακά πρότυπα. Ο Κικέρων υιοθετεί το διαλογικό ύφος του Πλάτωνα, τον μιμείται και ως προς την κατανομή των συνδιαλεγόμενων χαρακτήρων σε διαφορετικές γενεές, παραφράζει σε ορισμένα σημεία χωρία από την *Πολιτεία* και από τον *Φαίδρο*, κατακλείει το έργο με την αφήγηση του ονείρου του Αιμιλίου Σκιπίωνος του Αφρικανού, όπως ο Πλάτων αφηγείται το όνειρο του Ηρός του Αρμενίου. Ομως παρά τις φιλολογικές αυτές συνάψεις, οι πολιτικές ιδέες που διατυπώνει ο Κικέρων δεν ταυτίζονται με εκείνες του Πλάτωνα. Απεναντίας ο ριζοσπαστικός ιδεαλισμός του Πλάτωνα υποβάλλεται σε κριτική ως εξωπραγματική επιδίωξη. Αντί αυτού προβάλλεται το πρότυπο του μεικτού κράτους ως το ιδεώδες πολίτευμα και εξαιρείται η ρωμαϊκή *res publica* ως η τελειότερή του ιστορική πραγμάτωση. Η ρωμαϊκή πολιτεία, στην οποία μοναρχικά, αριστοκρατικά και δημοκρατικά στοιχεία συνυπάρχουν και αλληλοεξισορροπούνται, θεωρείται από τον Κικέρωνα η κατ' εξοχήν πολιτεία της δικαιοσύνης, η οποία αποδίδει στον καθένα τα προσήκοντα. Αποτελεί το πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να ασκηθεί υπεύθυνη πολιτική ηγεσία και να πραγματοποιηθεί η αρετή των πολιτών. Αυτά τα στοιχεία έβλεπε ο Κικέρων να απειλούνται από την εγκατάλειψη του αρχαίου ρωμαϊκού ήθους της αφοσίωσης στο δίκαιο και το κοινό συμφέρον, *utilitas communione*, και την εμφάνιση της επιθυμίας των στρατιωτικών κυρίως ηγετών, του Πομπηίου, του Σύλλα και του Ιουλίου Καίσαρα για την προσωπική τους επιβολή, την *dominatio*.

Αυτές τις αξίες προβάλλει ο κικερώνειος πολιτικός λόγος και το στοιχείο αυτό ίσως να μπορεί να εξηγήσει την κεντρική θέση που κατέλαβε ως κανονιστική αναφορά στη διαδρομή της ευρωπαϊκής παιδείας. Ίσως να μην είναι αργά να ακουστούν και να εσωτερικευτούν και στην Ελλάδα του σήμερα οι ιδέες αυτές, ιδίως η ιδέα της *utilitas communione* και οι κίνδυνοι που συνεπιφέρει η επιθυμία των πολιτικών για *dominatio*.